

# Zločin a racionalita v oblasti daňových úniků a daňových nedoplatků

Tomáš Kouba\*

## Abstrakt:

Příspěvek vysvětluje chování daňového podvodníka averzního kriziku jako racionální a ekonomické, kdy daňový podvodník při porušování právních (daňových) norem zvažuje riziko a náklady proti možnému užítku. V rámci příspěvku je rozhodování daňového podvodníka demonstrováno na čtyřech jednoduchých modelových příkladech.

Hlavním cílem příspěvku je na modelových příkladech ukázat chování jedince za rizika v kontextu placení daní a z těchto příkladů vyvodit vhodná opatření pro zvýšení výběru daní (tedy snížení výhodnosti daňového úniku a zvýšení rizika jeho odhalení). Jako vhodné a efektivnější opatření lze doporučit zvýšení pokut a omezení registrace v Praze naopak není dobrým řešením zvýšení frekvence daňových kontrol a implementace plošných opatření, jako je kontrolní hlášení, neboť je to drahé pro daňové subjekty i stát.

**Klíčová slova:** Zločin; Daňový únik; Daňový nedoplatek; Racionalita; Užitek; Averze k riziku, Rozhodování, Podnikání.

**JEL klasifikace:** H26; D81; H32; 017.

## 1 Úvod

Daňové úniky se rozmáhají a právě proto je oblast daňových úniků i daňových nedoplatků velmi diskutovanou oblastí mezi odbornou veřejností. Jakou zvolit strategii daňové politiky v oblasti daňových úniků a daňových nedoplatků, aby došlo k daňové optimalizaci?

Zídková (2014) dospěla k závěru, že čím vyšší sazba daně z přidané hodnoty, tím větší daňové úniky. Tedy čím více podvodník ušetří, tím spíše se uchýlí k podvodu. Tichá (2007) ve své práci uvedla, že velkou míru hraje vliv formálního prostředí (daňový systém, kvalita souvisejících zákonů), často novelizované zákony (např. Zákon o dani z příjmu) uvádí do podnikatelského prostředí silný prvek nejistoty a proto se podnikatelé uchylují k nestandardním praktikám, jako přesun části své produkce do šedé ekonomiky a jejich ochota platit daně a dodržovat právní předpisy je malá. Další autoři (Sancak, Velloso, Xing, 2010 a CASE, 2013) sledovali faktory, které ovlivňují zejména daň z přidané hodnoty a účinnost výběru této daně a zjistili, že nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje mezeru DPH, je uplatňovaná sazba

---

\* Ing. Tomáš Kouba; Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <tomskouba@gmail.com>, <xkout05@vse.cz>.

Článek je zpracován jako výstup projektu *Veřejně finance v ČR a EU*, registrovaného u Interní grantové agentury VŠE pod evidenčním číslem IGA VŠE F1/1/2016.

daně z přidané hodnoty. Dále uvádí tři faktory, které snižují mezeru DPH: vliv daňové morálky, právní účinnost a úroveň korupce ve společnosti. Feld a Frey (2007) tvrdí, že stínová ekonomika je nižší u zemí s vyšší daňovou morálkou a přísnějšími opatřeními. Podle nich je daňová morálka aktivována, pokud politická rozhodnutí jsou vnímána spravedlivě a legitimně a pokud se zvýší přátelský vztah finanční správy k daňovým poplatníkům.

Tento článek se zabývá dalšími možnými faktory, které mají vliv na růst daňových úniků a potažmo vznik daňových nedoplatků. Na modelových příkladech ukážu chování jedince za rizika v kontextu placení daní a z těchto příkladů vyvodím vhodná opatření pro zvýšení výběru daní, tedy snížení výhodnosti daňového úniku a zvýšení rizika jeho odhalení a zároveň poukážu na omezení opatření.

## 2 Daňové úniky a daňové nedoplatky

Daňový únik je situace, kdy daňový poplatník uniká své daňové povinnosti. Definice daňového úniku není jednotná, avšak lze říci, že se jedná o takové jednání daňového poplatníka, které je přímo v rozporu se zákony. V daňovém právu nenajdeme daňový únik, ale ustanovení týkající se trestního daňového práva nalezneme přímo v trestním zákoníku (Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník). V úvahu připadá zkrácení daně a neodvedení daně, je-li takové jednání úmyslné a ve větším rozsahu. Zkrácení daně lze chápat jako zkreslení údajů pro výpočet daně a snížení tak daňové povinnosti. Při neodvedení daně, daňový poplatník daň přizná, ale následně ji nezaplatí.

Vyčíslit výši daňových úniků je obtížné a jejich přesné určení nemožné. Výši daňových úniků lze pouze odhadovat, podle Evropské komise a českých analytiků dosahují daňové úniky částky 150 až 230 miliard korun ročně (Vavroň, 2013). Největší daňové úniky jsou na dani z přidané hodnoty, kde Nejvyšší kontrolní úřad (dále také "NKÚ") odhadoval úniky v hodnotě 105 miliard korun za rok 2013 (NKÚ, 2014). Podle NKÚ se u DPH nejvíce na daňových únicích podíleli podnikatelé úmyslně zkreslující údaje, a to ze čtyřiceti procent. Dále se podílely sedmi procenty nelegální a stínová ekonomika, pětadvacet procenty přírůstek nesplacených nedoplatků a zbývajících osmadvacet procent tvoří ostatní daňové úniky nebo chyby v daňových přiznáních (NKÚ, 2014).

Podle zjištění NKÚ (2013) se odhalené daňové úniky, respektive dodatečně doměřená daň stává často již v okamžiku vyměření nedobytným nedoplatkem. Celková výše evidovaných nedoplatků je uvedena v tabulce (Tab. 1). Odepsané nedoplatky pro nedobytnost odpisem nezanikají a jsou nadále vymahatelné, a to až do doby, než uplyne lhůta pro placení daně a dojde tak k zániku nedoplatků prekluzí podle daňového řádu.

Z tabulky vyplývá, že ačkoliv výběr daně roste, převážně na dani z přidané hodnoty, výše celkových daňových nedoplatků stagnuje. Pokles nedoplatků na jednotlivých daních je způsoben převážně jejich odpisem pro nedobytnost.

**Tab. 1: Přehled daňového inkasa a stavu nedoplatků k 31. 12. roku 2012 až 2014 v mld. Kč**

Ukazatel	2012		2013		2014		Rozdíl 2014-2012	
	Inkaso	Nedoplatek	Inkaso	Nedoplatek	Inkaso	Nedoplatek	Inkaso	Nedoplatek
DPH	277,95	83,80	307,35	97,80	322,50	75,20	44,55	- 8,60
spotřební daň	146,76	8,90	143,42	11,10	141,31	8,90	- 5,45	0,00
daň z příjmů PO	133,69	21,90	128,97	21,20	140,99	14,40	7,30	- 7,50
daň z příjmů FO	137,14	17,50	142,37	16,00	147,77	12,50	10,63	- 5,00
silniční daň	5,25	1,60	5,23	1,70	5,77	1,50	0,52	- 0,10
daň z nemovitých věcí	9,60	1,00	9,74	1,00	9,97	0,90	0,37	- 0,10
majetkové daně	11,10	3,00	9,08	2,80	9,42	2,40	- 1,68	- 0,60
ostatní daně a poplatky	26,61	7,20	28,79	9,80	28,27	5,30	1,66	- 1,90
<b>celkem</b>	<b>748,10</b>	<b>144,90</b>	<b>774,95</b>	<b>161,40</b>	<b>806,00</b>	<b>121,10</b>	<b>57,90</b>	<b>- 23,80</b>
odepsané nedoplatky	x	124,02	x	114,06	x	149,46	x	25,44
<b>celkem evid. nedoplatky</b>	<b>x</b>	<b>268,92</b>	<b>x</b>	<b>275,46</b>	<b>x</b>	<b>270,56</b>	<b>x</b>	<b>1,64</b>

Zdroj: MFČR (2014a), MFČR (2015b), vlastní zpracování.

Pozn.: V nedoplatcích není zahrnuta posečkaná daň.

Právní úprava vymáhání je obsažena v daňovém řádu (Zákon č. 280/2009 Sb., Daňový řád), což je procesní norma, která počítá se subsidiární aplikací občanského soudního řádu (Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád). Subsidiaritu je třeba vykládat v tom smyslu, že nestanoví-li daňový řád něco jiného, použije se občanský soudní řád. Podle daňového řádu může správce daně vymáhat daňový nedoplatek daňovou exekucí, prostřednictvím soudního exekutora, případně ho uplatnit v insolvenčním řízení nebo přihlásit do veřejné dražby. Při výběru musí zvolit takový způsob vymáhání, aby výše nákladů spojených s vymáháním nebyla ve zjevném nepoměru k výši nedoplatku. Daňovou exekuci provádí místně příslušný správce daně a nařídít ji může, jestliže existuje vykonatelný exekuční titul, kterým ve většině případů je výkaz nedoplatků daňového subjektu sestavený z údajů evidence daní.

### 3 Zločin jako ekonomický způsob pohledu

Americký ekonom Becker (1997) ve své knize poprvé přišel s vysvětlením lidského chování jako ekonomickou motivací založenou na maximalizaci užítku. Ekonomický přístup je metodou analýzy, která podle Beckera (1997) předpokládá, že jednotlivci maximalizují blahobyt tak, jak ho chápou, bez ohledu na to, zda jsou sobečtí, altruističtí, věrní, zlomyslní či masochističtí. Chování jednotlivce je omezeno příjmy, jeho schopnostmi, omezenými zdroji, příležitostmi, které jsou dostupné v ekonomice, ale zejména Becker (1997) vyzdvihuje omezení časové. Tok času zůstává stále stejný a nemění se tak ani celkový čas, který je k dispozici pro spotřebu. Potřeby jednotlivců zůstávají neuspokojené, a zatímco rostoucí množství

a různorodost zboží může snižovat hodnotu dodatečné jednotky zboží, čas se stává vlivem hojnosti zboží vzácnějším. Tok času tak znemožňuje maximalizaci užitku.

Jako ekonomický způsob chování popisuje Becker (1997) i porušování právních i mimoprávních norem. Becker nesouhlasil s tím, že motivace zločinců se radikálně odlišuje od motivace ostatních osob a zkoumal teoretické a empirické důsledky předpokladu, že zločinné chování je racionální. Porušování práva není vlivem psychické poruchy či špatné společnosti, ale výsledkem uvažování jednotlivce/potenciálního pachatele, který zvažuje všechna možná rizika (jako riziko dopadení a případný trest) a náklady oproti možnému užitku. Trestná činnost je kromě racionality a preference zločinců ovlivněna ekonomickým a sociálním prostředím, které vytváří stát svou politikou a jeho výdaji na složky, které bojují s trestnou činností (policie, soudy, příslušné orgány finanční a celní správy, aj.). Becker (1997) ve své knize uvádí, že pokud zůstává pravděpodobnost očekávání potrestání nezměněná, je možné omezit celkové výdaje na potírání trestné činnosti kompenzací škrtů ve výdajích na dopadení zločinců dostatečným zvýšením trestu usvědčených zločinců. Neboť jednotlivce se sklonem k riziku je od své trestné činnosti více odstrašen, pokud roste pravděpodobnost jeho usvědčení. Nelze spoléhat na samočinné působení přijatých právních norem, dodržování musí být spolehlivě kontrolováno, aby v případě porušení mohlo být příslušným státním orgánem vynuceno dodržení právní normy. Zajištění dodržování právních norem si však vyžaduje výdaje na straně státu. Becker (1997) je spíše zastáncem vysokých pokut (finančního trestu), ve své knize tvrdí, že pokuty jsou výhodnější než uvěznění, neboť efektivně odrazují od trestných činů a zároveň jsou příjmem státu. Vysoce nepřijemná finanční pokuta je nejúčinnější formou odrazení od zločinu, kromě vysoké pravděpodobnosti dopadení. To ovšem platí pouze u bonitních jedinců, nemajetného jedince nemůže vysoká finanční pokuta efektivně odrazovat a je tak nutné volit jinou formu.

Ekonomický způsob pohledu na zločin je možné použít pro studium vynucování jakéhokoliv zákona, tedy i ke studiu daňových úniků při placení daně z příjmů (Becker, 1997 a Kameníček, 2012).

#### **4 Rozhodování jedince averzního k riziku**

S určitou pravděpodobností lze říci, že mezi podvodníky bude vždy existovat skupina, která nemá averzi k riziku, ti samozřejmě riziko vyhledávají a vždy ho budou podstupovat. Stejně tak ale bude existovat skupina, která jistou averzi k riziku má a právě ta bude racionálně kalkulovat riziko a potenciální výnosy, resp. užitky. Například jedinci, kteří se dopouští daňových podvodů a celních podvodů, černí pasažéři, jedinci načerno odebírající elektřinu, vodu, anebo plyn, jedinci, kteří vědomě nezaplátí za parkování, jedinci, kteří vědomě neplatí některý komunální poplatek, atd. Ti všichni se rozhodují v podmínkách rizika a zvažují

pravděpodobnost odhalení, potenciální výnos/užitek a případnou újmu při zaplacení sankce/pokuty při odhalení.

### **Modelový příklad 1 – Daňový podvodník X**

Představme si *daňového podvodníka X* – fyzickou osobu provozující malé rychlé občerstvení s výnosem 800 tisíc korun ročně, pokud podniká poctivě a platí veškeré daně. Kdyby ovšem tento *daňový podvodník X* daně krátil, nepřiznával veškeré příjmy (krátil tak daň z příjmu fyzických osob) a u většiny priznaných příjmů by tvrdil, že zákazníci si u něj občerstvení odnesli s sebou, neboť v daném případě se jedná o dodání zboží, kde sazba daně z přidané hodnoty je ve výši 15 %, a nevyužili tak ke konzumaci jeho prostor, tedy nevyužili restaurátorskou činnost, kde sazba daně z přidané hodnoty je 21 %, a samozřejmě konečná cena pro spotřebitele zůstala stejná (krátí tak i DPH), vydělával by o 600 tisíc korun více, tedy 1 400 tisíc. Pokud by správce daně na krácení přišel, bude mu doměřena daň, vypočítán úrok z prodlení a bude muset uhradit pokutu, dohromady ve výši 200 tisíc korun, čímž se jeho důchod sníží na 600 tisíc korun. Riziko odhalení správcem daně odhaduje na 30 %. Očekávaný výnos z krácení daní tedy je:

$$R_E = 0,7 \cdot 600\,000 + 0,3 \cdot (-200\,000) = 360\,000. \quad (1)$$

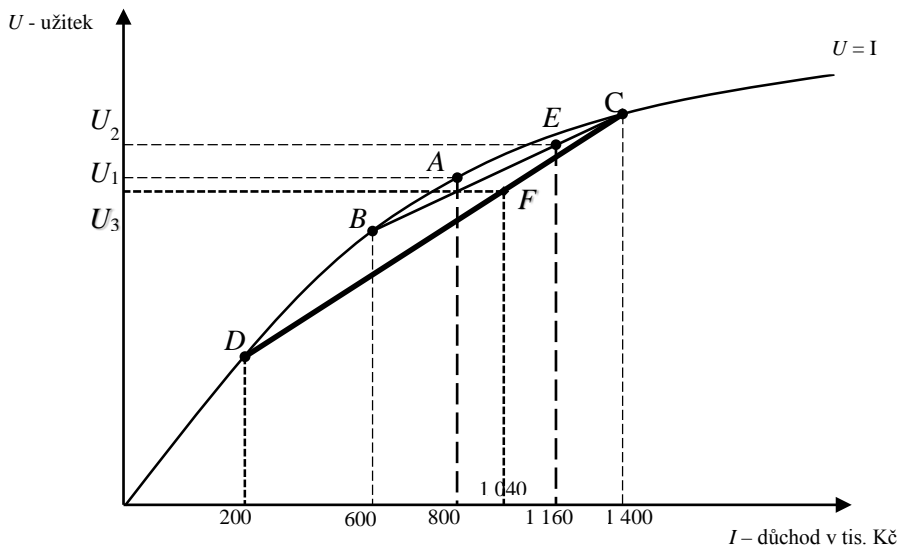
Protože *daňový podvodník X* je averzní k riziku, bude se rozhodovat podle potenciálního užitku, znázorněno v následujícím obrázku (Obr. 1). Pokud nebude krátit daně, zůstane mu jistý důchod 800 tisíc, znázorněn bodem *A* a užitekem  $U_1$ . Pokud bude krátit daně a dojde k jeho odhalení správcem daně, bude jeho důchod po zaplacení doměřené daně a pokuty jen 600 tisíc korun, znázorněn bodem *B*. Pokud odhalen nebude, bude jeho důchod 1 400 tisíc korun, znázorněn bodem *C*. Protože pravděpodobnost odhalení je 30 %, bude se *daňový podvodník X* nacházet v bodě *E* s potenciálním užitekem  $U_2$  a rozhodne se krátit daně, neboť jeho užitek při podvádění je vyšší než kdyby nepodváděl.

$$U_2 = \pi \cdot U(B) + (1 - \pi) \cdot U(C), \quad (2)$$

kde  $U_2$  je očekávaný užitek,  
 $\pi$  je pravděpodobnost,  
 $U(B)$  je užitek při odhalení podvodu a  
 $U(C)$  je užitek při neodhalení podvodu,  
tedy

$$U_2 = 0,3 \cdot 600\,000 + (1 - 0,3) \cdot 1\,400\,000 = 1\,160\,000. \quad (3)$$

**Obr. 1: Potenciální užitek při zvýšení sankce**



Zdroj: vlastní zpracování.

**Modelový příklad 2 – Daňový podvodník Y**

Představme si úplně stejnou situaci, tentokrát však budeme mít *daňového podvodníka Y*, se stejnou činností, stejným důchodem, který je rovněž averzní k riziku, ale hrozba sankce za krácení daně bude mnohem vyšší, pokud by na něj správce daně přišel, musel by *daňový podvodník Y* uhradit 600 tis. Jeho očekávaný výnos by tak nebyl 360 tis., ale:

$$R_F = 0,7 \cdot 600\,000 + 0,3 \cdot (-600\,000) = 240\,000. \tag{4}$$

Jeho očekávaný užitek bude:

$$U_3 = \pi \cdot U(D) + (1 - \pi) \cdot U(C), \tag{5}$$

kde  $U_3$  je očekávaný užitek,  
 $\pi$  je pravděpodobnost,  
 $U(D)$  je užitek při odhalení podvodu a  
 $U(C)$  je užitek při neodhalení podvodu,  
 tedy

$$U_3 = 0,3 \cdot 200\,000 + (1 - 0,3) \cdot 1\,400\,000 = 1\,040\,000. \tag{6}$$

Znázorněno v předchozím obrázku (Obr. 1) tučnou čarou, *daňový podvodník Y* se tak v případě odhalení správcem daně bude nacházet v bodě D a jeho očekávaný výnos z krácení daní bude 240 tis. znázorněno bodem F a potenciální užitek

poklesne na  $U_3$ , který je menší než užitek jistý při poctivém placení daní. Z daného vyplývá, že pouhé zvýšení sankce je účinné a u jedince averzního k riziku vede k tomu, že upřednostní jistotu při poctivém placení daní před podvodem. Pro stát je daná metoda levná, účinná a případná sankce je příjmem státního rozpočtu. Pokud by se stát snažil zvýšit pravděpodobnost odhalení podvodů a dopadení daňových podvodníků, bude to pro něj velice nákladné. Musel by zvýšit počet státních zaměstnanců, hlavně počet policistů, pracovníků finanční a celní správy, kteří se zabývají kontrolou a vymáháním. Na klíčových pozicích musí být vzdělání odborníci s patričným vybavením, kteří musí být motivováni adekvátními platy.

## **5 Možnost ovlivnění pravděpodobnosti dopadení**

Zvýšení sankce (jako forma peněžního trestu) snižuje podvodná jednání, neboť důvodem je averze k riziku, jak vyplývá z přechozí kapitoly. Od zločinu kromě vysoké sankce odrazuje a to účinněji dle Beckera (1997) pravděpodobnost dopadení. Tedy zvýšení pravděpodobnosti dopadení snižuje zločinnost, důvodem je opět averze k riziku. Averze k riziku je povahová vlastnost, jedinci averzní k riziku se rozhodují podle očekávaného užitku. Snížení rizika způsobuje zvýšení jejich očekávaného užitku, tedy pokud riziko dopadení, odhalení je nízké, jedinci se dopouštění podvodného jednání, pokud očekávají vysoký užitek.

Problémem je, že zvýšení pravděpodobnosti dopadení si ze strany státu vyžaduje značné navýšení mandatorních výdajů na více a lépe vybavené odborné pracovníky. To většinou pro stát není přijatelné a kromě finančních prostředků si to vyžaduje i potřebný čas než se pracovník v pracovním procesu stane profesionálem. Přičemž není vůbec zaručeno, zda by tyto zvýšené výdaje byly kompenzovány větším daňovým příjmem. Tyto dvě roviny by stát měl porovnávat. Zvyšování pravděpodobnosti dopadení by mělo jít i cestou vylepšování efektivity a hledání nových způsobů odhalení.

Zvýšit pravděpodobnost odhalení podvodníka je pro stát těžké a nákladné. Pro jedince averzního k riziku je poněkud jednoduché výrazně snížit riziko pravděpodobnosti svého odhalení.

### ***Modelový příklad 3 – Daňový podvodník Z***

Představme si jedince averzního k riziku, *daňového podvodníka Z* – společnost s ručením omezeným, s nízkým základním kapitálem, jejímž téměř jediným majetkem jsou peníze a která podniká v oblasti poskytování služeb. Pokud bude podnikat čestně, bude její hospodářský výsledek po zdanění 1 mil. korun. Kdyby tato společnost upravovala svůj výsledek hospodaření, například prostřednictvím fiktivních faktur apod. vydělala by o 300 tis. více, tedy 1,3 mil. Kč. Pokud by na krácení daní přišel správce daně, bude společnosti doměřena daň a bude muset zaplatit sankci ve výši 500 tis. Kč, výsledek hospodaření by tak činil pouze

500 tis. Kč. Riziko odhalení správcem daně je odhadováno na 20 %. Očekávaný výnos bude:

$$R_Z = 0,8 \cdot 300\,000 + 0,2 \cdot (-500\,000) = 140\,000. \quad (7)$$

Očekávaný užitek bude:

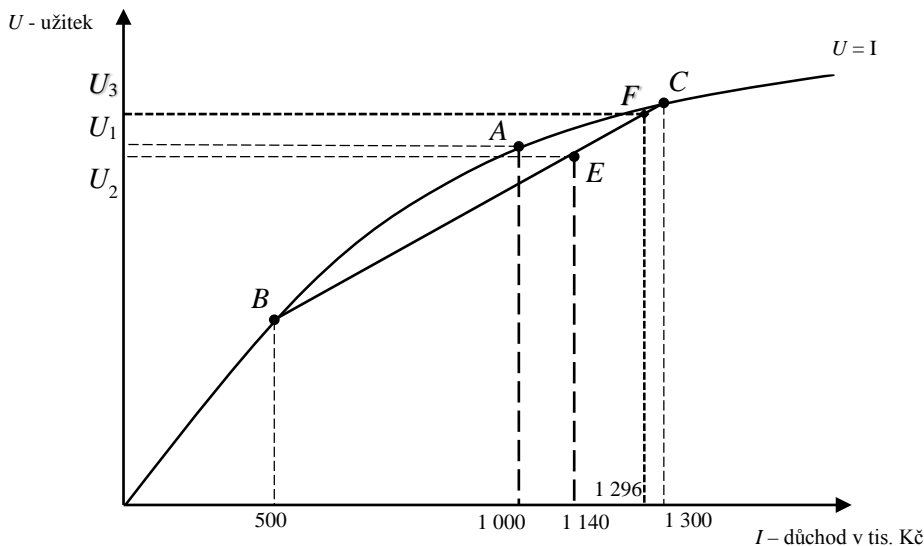
$$U_2 = \pi \cdot U(B) + (1 - \pi) \cdot U(C), \quad (8)$$

kde  $U_2$  je očekávaný užitek,  
 $\pi$  je pravděpodobnost,  
 $U(B)$  je užitek při odhalení podvodu, a  
 $U(C)$  je užitek při neodhalení podvodu,  
 tedy

$$U_2 = 0,2 \cdot 500\,000 + (1 - 0,2) \cdot 1\,300\,000 = 1\,140\,000. \quad (9)$$

Vysoká finanční sankce daného jedince od krácení daní odradí, neboť užitek  $U_2$  při protiprávním jednání znázorněn na následujícím obrázku (Obr. 2) bude nižší než užitek při čestném jednání s jistým výnosem.

**Obr. 2: Potenciální užitek při snížení rizika odhalení**



Zdroj: vlastní zpracování.



#### **Modelový příklad 4 – Daňový podvodník Z (krácení daní)**

Představme si, že stejný *daňový podvodník Z* chce daně krátit. Případnou výši sankce daný jedinec nemůže ovlivnit. Pravděpodobnost odhalení však ovlivnit může a může se jí proto snažit snížit na minimum. Představme si proto znovu předešlou situaci *daňového podvodníka Z*, kde jediná informace, která se změní, je riziko odhalení správcem daně, nová hodnota je odhadována na 0,5 %. Očekávaný výnos bude:

$$R_Z = 0,995 \cdot 300\,000 + 0,005 \cdot (-500\,000) = 296\,000, \quad (10)$$

očekávaný užitek bude:

$$U_3 = \pi \cdot U(B) + (1 - \pi) \cdot U(C), \quad (11)$$

kde  $U_3$  je očekávaný užitek,  
 $\pi$  je pravděpodobnost,  
 $U(B)$  je užitek při odhalení podvodu a  
 $U(C)$  je užitek při neodhalení podvodu,  
tedy

$$U_3 = 0,005 \cdot 500\,000 + (1 - 0,005) \cdot 1\,300\,000 = 1\,296\,000. \quad (12)$$

Danou situaci znázorňuje bod F v předchozím obrázku (Obr. 2). Nižší riziko úplně změnilo výsledek. Při nižším riziku by se stejný jedinec rozhodl podvádět, neboť potenciální užitek převyšuje užitek při jistém výnosu.

Nejjednodušší způsob, jak snížit riziko (pravděpodobnost) odhalení je změnit sídlo společnosti (místo podnikání v případě fyzických osob) do Prahy, neboť v hlavním městě je pravděpodobnost daňové kontroly malá (Kučera, 2013), jak vyplývá z níže uvedené tabulky (Tab. 2). Tabulka ukazuje deset územních pracovišť finančních úřadů s nejméně častými kontrolami – perioda kontrol (číslo udává, za kolik let se v průměru opakuje kontrola u stejného poplatníka). Dlouhodobý trend sleduje výkonnost finančních úřadů za devět let (aritmetický průměr), čímž jsou eliminovány mimořádné výkyvy, které se u některých finančních úřadů nahodile vyskytují. Druhá polovina tabulky ukazuje deset územních pracovišť s nejčastějšími kontrolami.

Tab. 2: Výkonnost finančních úřadů

Název ÚzP	Perioda kontrol	Dlouhodobý trend
	2014	2005 - 2013
ÚzP v Náchodě	298	93
ÚzP pro Prahu 2	284	206
ÚzP pro Prahu 6	277	161
ÚzP pro Prahu 4	272	150
ÚzP pro Prahu 1	269	132
ÚzP pro Prahu 5	225	121
ÚzP pro Prahu 9	182	110
ÚzP v Chrudimi	175	72
ÚzP v Praze - Modřanech	171	128
ÚzP v Lounech	165	70
ÚzP v Rožnově pod Radhoštěm	19	13
ÚzP v Benešově	19	20
ÚzP v Šumperku	18	16
ÚzP v Poděbradech	18	14
ÚzP v Sedlčanech	18	14
ÚzP ve Vlašimi	16	15
ÚzP v Berouně	15	15
ÚzP v Bruntále	14	11
ÚzP ve Slaném	14	18
ÚzP v Otrokovicích	13	12

Zdroj: E-OFFICE (2014), Kučera (2013), vlastní zpracování.

Pravděpodobnost kontroly se samozřejmě neodvíjí jen od statistického průměru. Na některé subjekty se zaměřují speciální kontroly a to zejména z důvodu vysokých obrátů či působení ve specifických oborech. Kontrola je také častější u subjektů, kde v minulosti správce daně objevil nedostatky. Podle MFČR (2014b) se prioritními kontrolami staly kontroly daně z přidané hodnoty zaměřené zejména na subjekty s opakovaně vykazujícími vysokými nadměrnými odpočty. Dále se správce daně zaměřuje zejména na subjekty s dlouhodobě vykazovanou ztrátou a se značným výkyvem v hospodářském výsledku. Generální ředitel Finanční správy ČR, Knížek (2013) mimo jiné uvedl, že moderní software s kvalifikovanými pracovníky umí dopředu vytipovat rizikové firmy a jedna podrobná analýza přinese větší efekt než sto kontrol naslepo. Podle Knížka (2013) právě skutečnost, že se kontroly provádí na základě analýzy rizik, vedla k tomu, že se zvýšila efektivita kontrol. Tento systém vyhodnocuje rizikové subjekty převážně podle značných výkyvů

v hospodářském výsledku a podle vysokých nadměrných odpočtů oproti předchozím zdaňovacím obdobím. Knížek (2013) také uvedl, že není potřeba často kontrolovat „pekaře“, který v daném období vykazuje podobný hospodářský výsledek. Subjekt tak může dále snížit pravděpodobnost kontroly, pokud se vyvaruje zbytečně velkého nadměrného odpočtu DPH, dlouhodobě vykazované ztrátě či značného nevysvětleného výkyvu v hospodářském výsledku.

Pokud správce daně zahájí vůči daňovému subjektu daňovou kontrolu, může na základě jejího výsledku dojít k doměření daně z moci úřední. Doměřená daň je splatná do patnácti dnů ode dne právní moci platebního výměru. Podle Finanční správy (Informace o činnosti, 2013) dosáhly doměrky z daňových kontrol v roce 2013 částky 8,2 mld. Kč, přičemž největší část (více jak 85 %) tvoří doměřená daň z přidané hodnoty a dále daň z příjmů právnických osob (cca 10 %), průměrný doměrek z jedné daňové kontroly činí 245 tis. Kč. Podle Finanční správy (MFČR, 2014b) právě neuhrazená doměřená daňová povinnost z daňových kontrol tvoří významný podíl daňových nedoplatků, přičemž k doměření daně často dochází až poté, kdy daňový dlužník již nedisponuje majetkem, který může být exekučně postižen. Špatně vymahatelné jsou i nedoplatky subjektů, kteří vykazují fiktivní ekonomickou činnost a nevlastní žádný majetek. Daňové nedoplatky vzniklé doměřeními se často stávají nedobytnými převážně z důvodu, že daňový subjekt již je bez majetku nebo zanikne bez právního nástupce nebo se nachází před insolvenčním řízením.

Převážná většina daňových subjektů, ke kterým správce daně eviduje největší objemy nedoplatků, má nedoplatky na dani z přidané hodnoty, přičemž tyto subjekty disponují od počátku své existence pouze vysoce likvidním majetkem (peněžními prostředky). Tyto subjekty nemají žádný majetek dlouhodobého charakteru, který by bylo možné využít k zajištění a vymáhání. Podle Finanční správy (MFČR, 2014b, MFČR, 2015b) se velmi často jedná o společnosti s ručením omezeným, tj. minimálním základním kapitálem, kde čistě účelově může dojít k utlumení činnosti této obchodní společnosti kdykoli v závislosti na potřebě zakladatele.

Pokud správce daně zjistí při daňové kontrole podvodné jednání, krácení daní, apod., oznámí trestný čin příslušnému orgánu. Naprostá většina oznámených trestných činů se týkala krácení daní, neodvedení daně a pojistného na sociální zabezpečení a zkracování údajů o stavu hospodaření (MFČR, 2014b). Vysoké procento trestních oznámení je odloženo a u trestných činů zkrácení daně je většina případů odložena z důvodu neprokázání úmyslu nebo dojde k jejich zastavení z důvodu zaplacení zkrácené daně před podáním trestního oznámení, případně před vyhlášením rozsudku. Jedná se o takzvané uplatnění účinné lítosti (Ústavní soud, 2009, Nejvyšší soud, 2009). V podstatě stát do trestního zákoníku (Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon a Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník), konkrétně ustanovení § 33, zakomponoval institut, který nazval „účinná lítost“, který slibuje

beztrestnost výměnou za peníze. Pokud subjektu bude při daňové kontrole zjištěno krácení daní a projeví účinnou lítost tím, že nepopírá spáchání trestného činu, dozná se k němu a napraví své jednání a dluhy dobrovolně, nikoliv pod vlivem hrozícího stíhání, pak se takové jednání promíjí. Podle Nálezu Ústavního soudu (2009) je účinnou lítost dokonce možné projevit až do počátku vyhlášení rozsudku.

## 6 Závěr

Daňový subjekt averzní k riziku při rozhodování, zda se dopustí protiprávního jednání a bude tak krátit daně jakoukoliv formou, porovnává svůj potenciální užitek s pravděpodobností odhalení a s výší hrozící sankce. Pokud užitek z podvodného jednání převyší užitek jistý při čestném jednání, pak se dopustí podvodu. Stát může podvodná jednání omezit, a to hlavně dvěma způsoby. Nejsnadnější, nejrychlejší způsob (pouze legislativní zakotvení) a podle uvedených modelových příkladů i účinný způsob je zvýšit sankce za podvodná jednání. Druhý způsob je zvýšit pravděpodobnost dopadení, ale to si vyžaduje značné mandatorní výdaje (na techniku i pracovníky), přičemž výsledek (efekt pro stát) je nejistý, neboť není zaručeno, že se daňové příjmy zvýší natolik, aby kompenzovaly vynaložené výdaje státu na takové opatření. Na druhou stranu subjekt, který se dopouští podvodného jednání, nemůže sice ovlivnit výši případné sankce, může zato podstatně ovlivnit pravděpodobnost svého dopadení, resp. pravděpodobnost svého úspěchu nebo nedopadení. Subjekt může snadno změnit své sídlo (místo podnikání v případě fyzické osoby), vyvarovat se „typickým/specifickým“ znakům, které správce daně monitoruje (resp. podpůrný systém) a zahajuje na základě nich většinu daňových kontrol. Jedná se například o příliš vysoké obraty, příliš vysoké nadměrné odpočty, nekonzistentní a nevysvětlený hospodářský výsledek. Subjekt si může pro své podnikání zvolit společnost s ručením omezeným, která bude vlastnit minimum majetku a v případě odhalení buď zlikviduje danou společnost a založí novou anebo „slušně“ zaplatí doměřenou daň a projeví účinnou lítost. Cílem článku bylo na modelových příkladech ukázat chování jedince za rizika v kontextu placení daní a z těchto příkladů vyvodit vhodná opatření pro zvýšení výběru daní, tedy snížení výhodnosti daňového úniku a zvýšení rizika jeho odhalení. Na základě modelových příkladů jsem došel k závěru, že pro stát je efektivnější zvýšit pokuty než frekvenci daňových kontrol a poukázal jsem na omezení každé z těchto dvou cest. Dále lze doporučit omezení registrace v Praze naopak nelze doporučit implementaci plošných opatření, které jsou drahé jak pro stát, tak pro daňové subjekty (např. kontrolní hlášení).

Příklady uvedené v tomto článku byly pouze modelové, pro zjištění skutečné pravděpodobnosti odhalení nebo skutečného průběhu užitkové funkce daňových poplatníků v ČR by bylo zapotřebí dalšího výzkumu (nad rámec tohoto článku).

## Literatura

BECKER, S. G., 1997. *Teorie Preferencí*. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN: 80-7169-463-0.

CASE [Center for Social and Economic Research], 2013. *Study to Quantify and Analyse VAT Gap in EU-27 Member States* [online]. TAXUD/2013/DE/321. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z:

<[http://ec.europa.eu/taxation\\_customs/resources/documents/common/publications/studies/vat-gap.pdf](http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/studies/vat-gap.pdf)>.

E-OFFICE [společnost e-office Czech Republic, s.r.o.], 2014. *Analýza činnosti finančních úřadů* [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z:

<<http://www.corporate.cz/e-office/analyza-cinnosti-financnich-uradu>>.

FELD, L. P. a FREY, S. B., 2007. *Tax Compliance as the Result of a Psychological Tax Contract: The Role of Incentives and Responsive Regulation* [online]. [cit. 30. 4. 2016] Dostupné z:

<[https://www.bsfrey.ch/articles/449\\_07.pdf](https://www.bsfrey.ch/articles/449_07.pdf)>.

KAMENÍČEK, J., 2012: *Lidský kapitál Bohatství, které dřímá v nás*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN: 978-80-246-2139-5.

KNÍŽEK, J., 2013. Efektivnější kontroly (Reakce na článek - Kontrola jednou za 373 let. Podívejte se, jak často vás navštíví finanční úřad). *Lidové noviny*, 4. 3. 2013 [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z:

<[http://byznys.lidovky.cz/kontrola-jednou-za-373-let-podivejte-se-jak-casto-vas-navstivi-financni-urad-1te-/firmy-trhy.aspx?c=A130302\\_164753\\_firmy-trhy\\_mtr](http://byznys.lidovky.cz/kontrola-jednou-za-373-let-podivejte-se-jak-casto-vas-navstivi-financni-urad-1te-/firmy-trhy.aspx?c=A130302_164753_firmy-trhy_mtr)>.

KUČERA, P., 2013. Daňové ráje a pekla v Česku. Žebříček finančních úřadů. *Aktuálně.cz*, 11. 3. 2013 [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z:

<<http://zpravy.aktualne.cz/finance/danove-raje-a-pekla-v-cesku-zebricek-financnich-uradu/r~i:article:773476/>>.

MFČR, 2014a. *Návrh státního závěrečného účtu České republiky za rok 2013* [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z: <<http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/statni-rozpocet/plneni-statniho-rozpocetu/2014/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2013-17756>>.

MFČR, 2014b. *Zpráva o činnosti Finanční správy ČR a Celní správy ČR za rok 2013. Příloha č. 1 – Informace o činnosti Finanční správy České republiky za rok 2013* [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z internetu:

<<http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/dane/danova-statistika/2013/zprava-o-cinnosti-financni-spravy-cr-a-c-22060>>.

MFČR, 2015a. *Návrh státního závěrečného účtu České republiky za rok 2014* [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z: <<http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/statni-rozpocet/plneni-statniho-rozpocetu/2014/statni-zaverecny-ucet-za-rok-2014-21750>>.

MFČR, 2015b. *Zpráva o činnosti Finanční správy České republiky a Celní správy České republiky za rok 2014* [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z: <<http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/dane/danova-statistika/2014/zprava-o-cinnosti-financni-spravy-cr-a-c-22059>>.

NEJVYŠŠÍ SOUD, 2010. *Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1452/2009 ze dne 28. 4. 2010*, Brno: Nejvyšší soud.

NKÚ, 2014. *Informace z kontrolní akce NKÚ č. 14/17: Správa daně z přidané hodnoty a dopady legislativních změn na příjmy státního rozpočtu* [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z: <<http://www.nku.cz/assets/media/informace-14-17.pdf>>.

NKÚ, 2013. *Informace z kontrolní akce NKÚ č. 13/02: Daňové nedoplatky spravované finančními úřady* [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z: <<http://www.nku.cz/assets/media/informace-13-02.pdf>>.

SANCAK, C., VELLOSO, R., XING, J., 2010. *Tax Revenue Response to Business Cycle* [online]. IMF Working Paper. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp1071.pdf>>.

TICHÁ, M., 2007. Daňové úniky – institucionální aspekty. In: *Sborník příspěvků Mezinárodní vědecké konference Teoretické a praktické aspekty veřejných financí*. Praha. ISBN: 80-245-1032-4.

ÚSTAVNÍ SOUD, 2009. *Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3093/08 ze dne 28. 7. 2009*. Brno: Ústavní soud.

VAVROŇ, J., 2013. Česku unikají daně za 200 miliard. *Novinky.cz*, 24. 10. 2013 [online]. [cit. 20. 4. 2016] Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/ekonomika/314133-cesku-unikaji-dane-za-200-miliard.html>>.

ZÍDKOVÁ, H., 2014. Determinants of VAT Gap in EU. *Prague Economic Papers: quarterly journal of economic theory and policy*, sv. 23, č. 4, s. 514–530. ISSN: 1210-0455.

# **The crime and the rationality in the area of tax evasions and tax arrears**

*Tomáš Kouba*

**Abstract:**

This article explains behavior of fiscal deceiver who is averse to a risk as rational and economic behavior. This fiscal deceiver contemplates and costs against possible utility during the tampering of the law (tax) standards. Within this article is the decision making of the fiscal deceiver demonstrated in four simple model examples.

The main objective of this paper is to show by using model examples the behavior of individuals at risk in the context of paying taxes and to draw appropriate measures from these examples to increase tax collection (thus reducing the advantages of tax evasion and increase its detection). As an appropriate and effective measures can be recommended the increase of fines and restrictions on registration in Prague. To increase the frequency of tax audits and the implementation of general measures, such as inspection reports, is certainly not a good idea because it is expensive for tax payers and the state.

**Keywords:** Crime; Tax evasion; Tax underpayment (Tax arrears); Rationality; Utility; Risk aversion; Decision making; Entrepreneurship.

**JEL Classification:** H26, D81, H32, O17.